

ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET

KIÁLLÍTÁS ÉS KIFESTŐ FELNÖTTEKNEK ÉS GYERMEKEKNEK

Az Eurázsiai Művészetek Sorozatot szerkeszti és rajzolja:
Bérczi Szaniszló

ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET

Bérczi Szaniszló, Budapest, 2004

Nyugat-Euráziának vannak művészetekkel gazdagon rétegzett tájai. Ezek között is kiemelkedően kedvelt, ismert és csodált az a művészeti hagyomány, amely az egykori etruszk nép itáliai földjén a Kr. e. I évezredben létrejött. Az évezred elején érkeztek a fejlett keleti kultúrákat magukkal hozó hajós népek Itália földjére, mocsarakat csapoltak le, kőből városokat építettek, gazdag ipart, fémművességet hoztak létre. A szomszédos itáliai törzsekkel versenyezve fejlődtek azzá az etruszk városi szövetséggé, amely a korai Rómának három királyt is adott. Később azonban az etruszkok alulmaradtak a latin törzsekkel vívott harcban és munkájuk beépült Római Birodalom műveltségébe. Róma első császára, Oktáviánusz is, a későbbi Augusztusz császár, ősi etruszk családból származott. Etruszk család sarja volt a máig szép emlékü Mecénás, aki a fölvirágzó Róma költőit is támogatta. A Római Birodalom meggyengülése, majd összeomlása után Itália városállamokra tagolódott. Tartományi nevén Toszkána az, amelyben az etruszk hagyományok mintegy ismét föltámadtak és Firenze központtal a reneszánsz fölvirágzást adták Európának. A halhatatlan emlékü Michelangelo talán az az alkotó mester, aki örök időkre emlékeztetett számunkra az etruszk művészetet. Nemcsak a szobrászatban, hanem a festészetben és az építészetben is maradandót alkotott. Néhány alkotásáról elmondható, hogy folytatja az akkor már 2500 éves etruszk hagyományokat. Ennek legszebb példája az a szoborcsoport, amelyből Budapesten is legalább félszáz található a milleneumi főváros építészetének alkotásain. A Medici hercegek síremléke az a nagyszerű szoborcsoport, melynek mellékalakjain etruszk síremlékekről vett emberalakokat töltött meg élettel, és a Hajnal és az Alkony, a Nappal és az Éjszaka allegorikus szobrai látjuk díszes ablakpárkányokon ma is, nem csak Budapesten, de szerte Európában. **Az etruszk művészet, s folytatása a római és toszkánai művészet, gazdag tárháza a műveltségek rétegződésének.** Az eurázsiai művészeteknek olyan ága ez, amely megőrizte szépségét és kifejezőerejét évezredekken át.

Az etruszk műveltségnek van egy másik ága is, amely Rómán át a reneszánszban megélt újbóli kibontakozással, máig hatol. Ez pedig a műszaki alkotás művészete. A keleti építészetből Nyugat-Euráziába elszármazott boltív már az etruszk városok építészetében megjelenik. Viaduktok épülnek boltíves szerkezettel. A mérnöki építészetet Róma fölvirágoztatja birodalom-szervező munkája során. A nagy távolságokon át vizet szállító völgyhidak mellett a boltív a középületeken is elterjed, elsősorban kapuzatokon, de később már a nagy római színházépítmény, a cirkusz legfőbb díszítőeleme lesz. Legismertebb az Etrúriával határos területen, Rómában megépült Kolosszeum boltívsora, de a Földközi-tenger medencéjét körbevevő római államoknak csaknem mindegyikében máig fennmaradt, ha romos állapotban is, egy-egy ilyen építészeti tanu arról, hogy egy rendkívül fejlett műveltségű nép találmányait, vívmányait, életminőségét egy-egy szervező birodalom sokak számára elérhetővé teheti. Ez a műszaki művészeti szál az, amely szintén nagyszerű alkotóban csúcsosodik ki a reneszánsz idején: Leonardo da Vinciben. Az ő gépei, mozgástanulmányai, tervei és megvalósított szerkezetei is mind az egykori fejlett etruszk műveltség időben már távoli, de erejében annál elevebb hatásáról tanúskodnak.

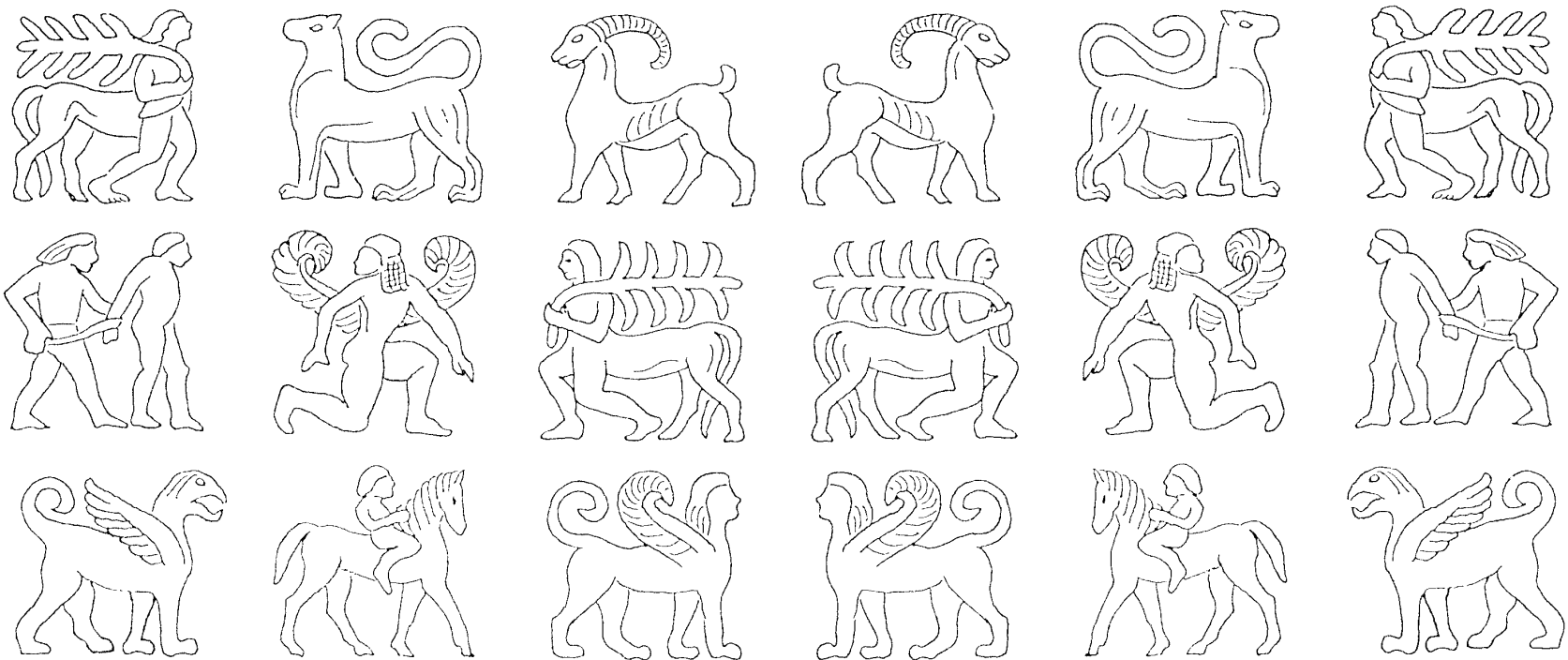
Az etruszkok, Hérodotosz leírása szerint, a kisázsiai Lüdiából vándoroltak itáliai letelepedésük helyére. A krétai állam fölbonlása után a Földközi-tengeren a tengeri népek hajósai tartották rettegésben a parti népeket. Egyiptom többször visszaverte a Tengeri Népek támadásait, ahogy ez fölirataikon szerepel. Kisázsiai szülőföldjükön több olyan régészeti és épített emlék ismert, ami megerősíti a népcsoport eredetét. Összetett hagyományaik jelentős számú mezopotámiai művészeti örökséget is megőriztek. Ilyen az állatküzdő jelöltek ábrázolása, a leginkább szkíta művészeti körből ismert fejedelmi aranyékszer, a pektorál, és ilyen az arcmézes szemfedő is. A fejlett fémművesség is kisázsiai eredetű hagyományuk. Jelentős vasipart fejlesztettek ki az etrúriai Elba-szigeti vasbányák kiaknázásával. Van néhány feltűnően kimagasló művészeti alkotásuk, mely átvészelt az évezredek. Egyik ilyen mestermű az arezzói oroszlán, a másik a római (kapitóliumi) anyafarkas, melyhez később Pollaiuolo készítette el a két római városalapítónak, Romulusznak és Rémusznak a gyermekszobrát, már a reneszánsz idején. Mesterművek az egykori városfalak is, s az azokon nyitott díszes kapuk, faragott kőből épített házaik és síremlékeik. Ezeket félgömb boltozat fedte, kívül földdel borították be őket. Festészetük ezekben a sírkamrákban tanulmányozható. Stílusa és gazdagsága a krétaihoz és a dél-itáliaihoz mérhető. Jól ismertek a Vezúv kitörésekor elpusztult Pompeii és Herkulaneum falfestményei. Ezek párai található meg az etrúriai sírkamrákban. Számatlan hétköznapi eszközünk legkorábban az etruszkoknál található meg. Összegzésként elmondhatjuk, hogy az etruszkok a fejlett óskori és ókori kelet műveltségét hozták magukkal s terjesztették el Itáliában.

Államszervezetük a városállamok szövetsége volt. A város építését törvények szabályozták. A városfal helyét szertartásos tevékenységgel jelölték ki, szántották körbe. A kapuzat helyén fölemelték az ekét, mert azon a helyen később is átjárás történt. Két merőleges utat jelöltek ki a város tengelyeül: egy észak-déli és egy kelet-nyugati irányút. A kettő találkozásánál szent kutat ástak. A megépített falat gondosan őrizték, megközelíteni sem volt szabad. A közép-itáliai pásztornépekből formálódó rómaiak fokozatosan hódították meg az etruszk városokat. A mai Róma területén egykor több etruszk város állt. A legismertebb Veii, itt maradt fenn a szép arcú veii Apolló szobor az etruszk templom homlokzatáról. Az etruszk templom más szerkezetű volt, mint a görögök temploma - más hagyományokból táplálkozott építészetük. Oszlopok által tartott nyitott előcsarnok állt a zárt belső szentély előtt. A szentélyben etruszk istenhármas szobra állt. Ezt az istenhármas, Juno, Jupiter és Minerva alakjában már római istenekkel, később a rómaiak is átvették.

Az etruszk, római és toszkánai műveltség sok ágon vált részévé a magyarok életének is. A római kereszténységhez kapcsolódó szálak, majd később Mátyás királynak a reneszánsz kapcsolatai is közismertek. Reméljük, hogy az eurázsiai művészeteket bemutató sorozat eddigi füzeteihez hasonlóan az Etruszk, római és toszkánai művészet című kifestő is sok örömet szerez majd a rajzolni és festeni szerető felnőtteknek és gyerekeknek.

Budapest, 2004 április 14.

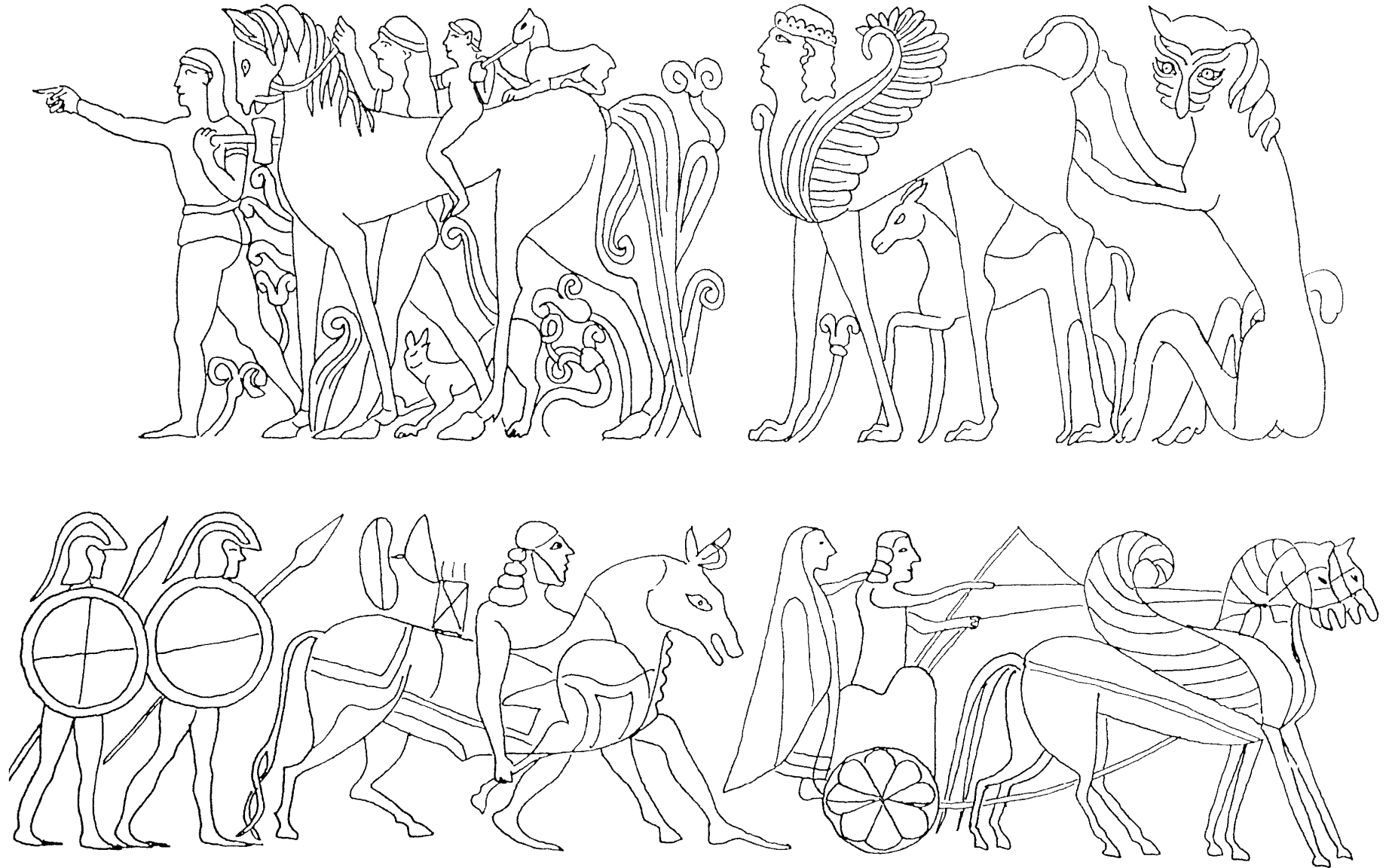
Bérczi Szaniszló

ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET

KIÁLLÍTÁS ÉS KIFESTŐ FELNÖTTEKNEK ÉS GYERMEKEKNEK

Az Eurázsiai Művészetek Sorozatot szerkeszti és rajzolja:
Bérczi Szaniszló

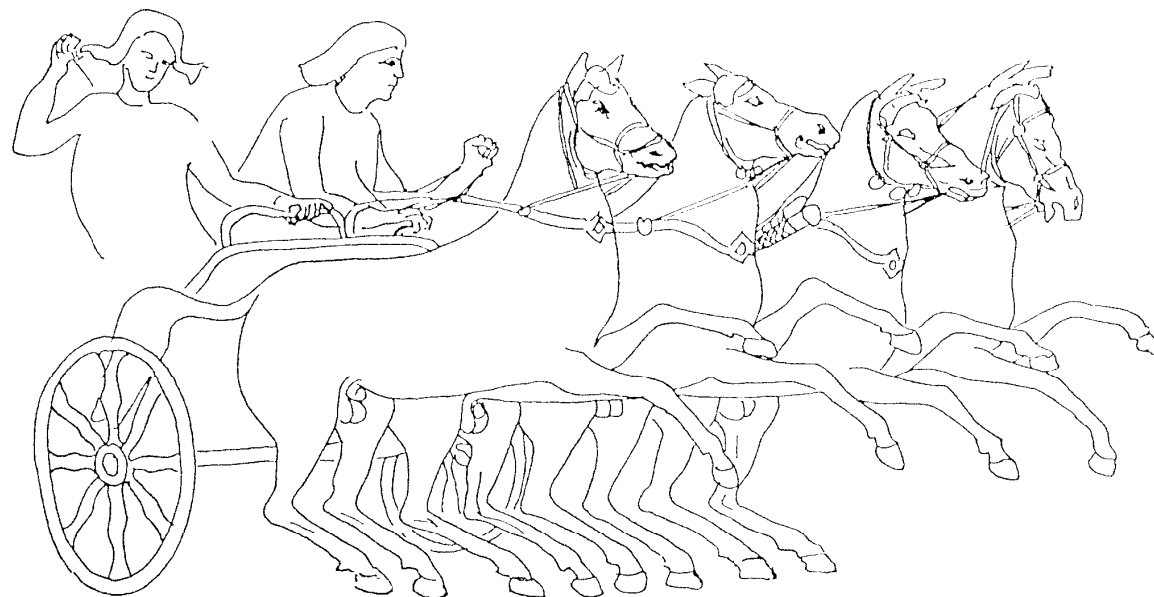

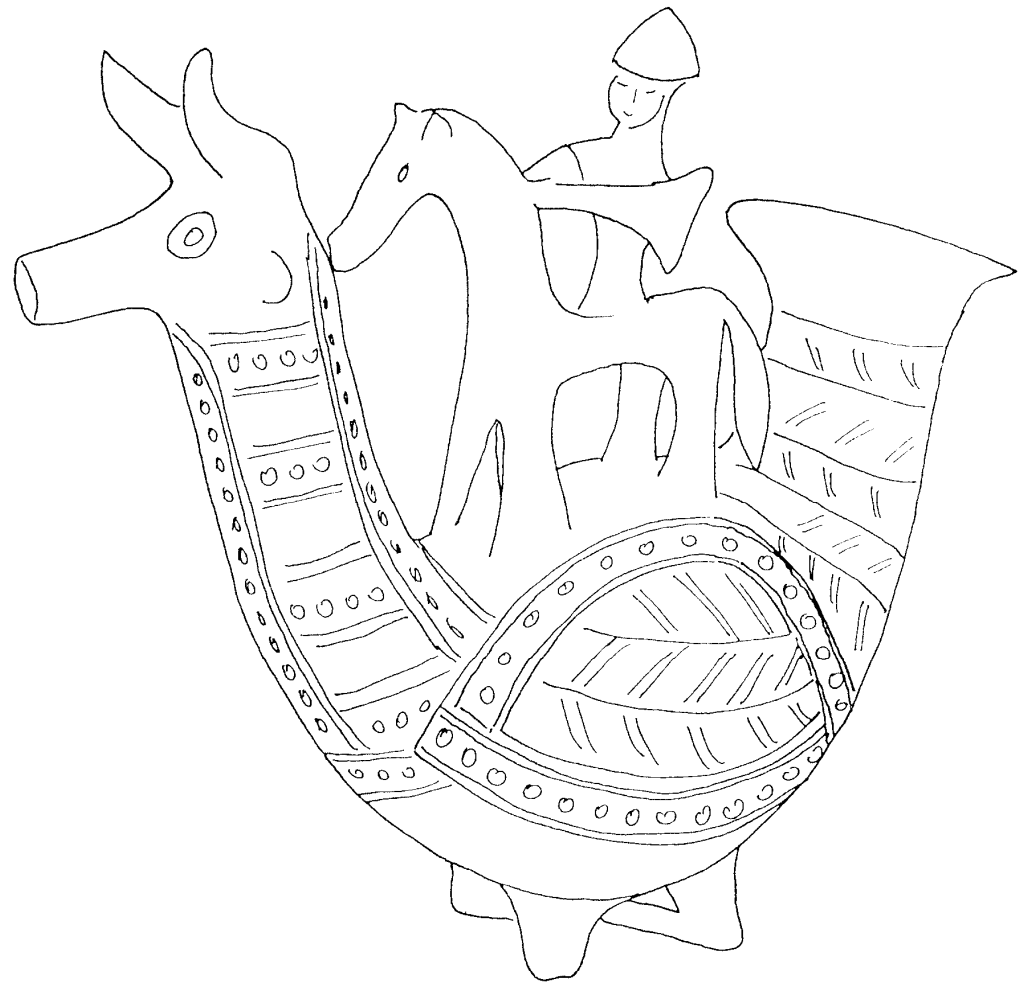
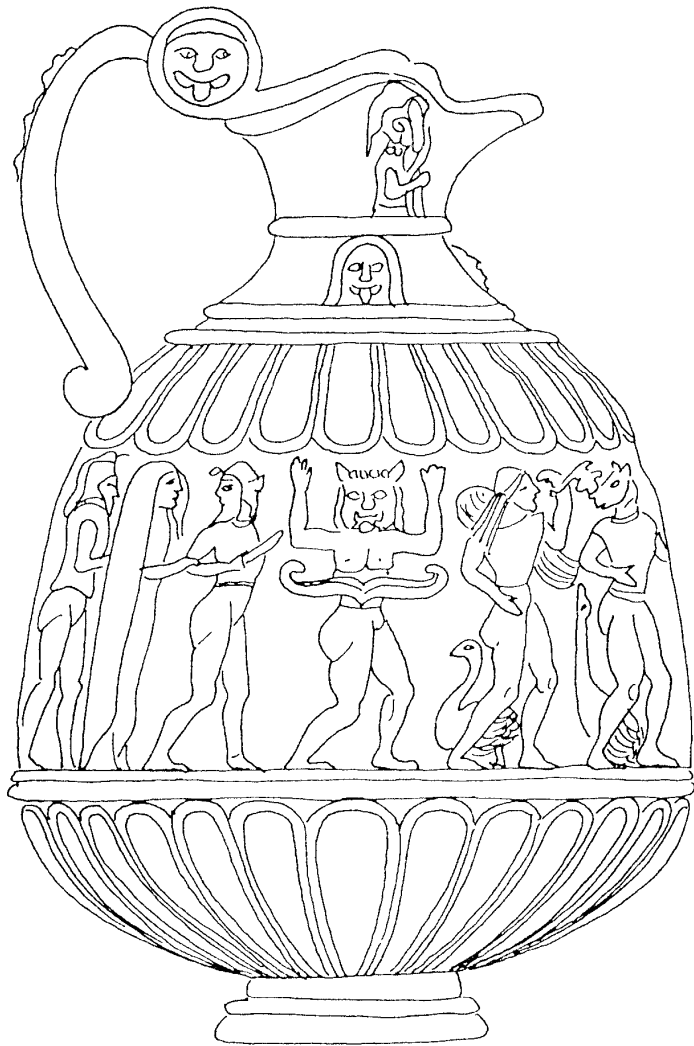
Az etruszkok, Hérodotosz leírása szerint, a kisázsiai Lüdiából vándoroltak itáliai letelepedésük helyére. A krétai állam fölbomlása után a Földközi-tengeren a tengeri népek hajósai tartották rettegésben a parti népeket. Egyiptom többször visszaverte a Tengeri Népek támadásait, ahogy ez fölirataikon szerepel. Kisázsiai szülőföldjükön több olyan régészeti és épített emlék ismert, ami megerősíti e népcsoport eredetét. Vándorlásukat temetővárosaik sírkantráiban falfestményeken is megörökítették.

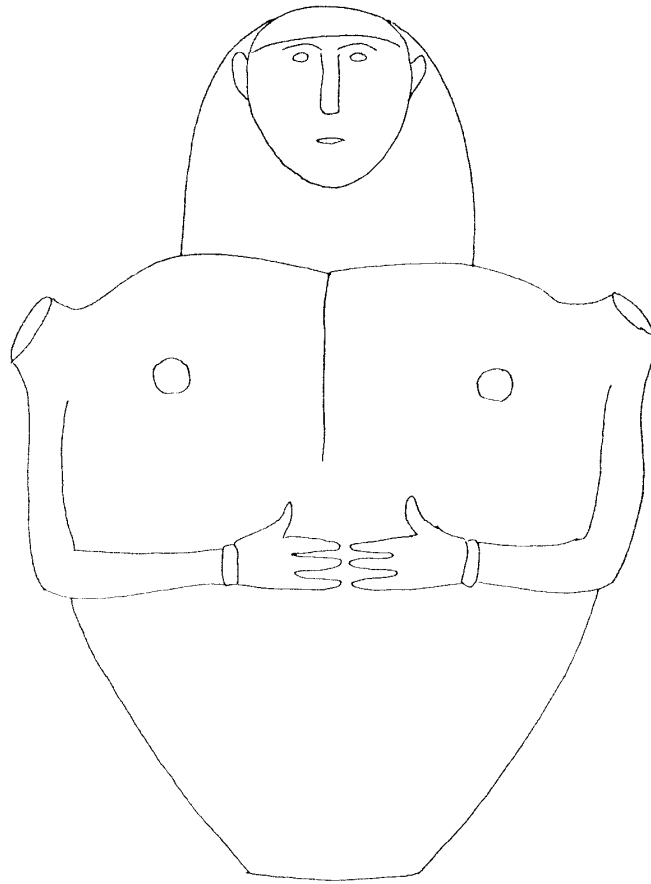
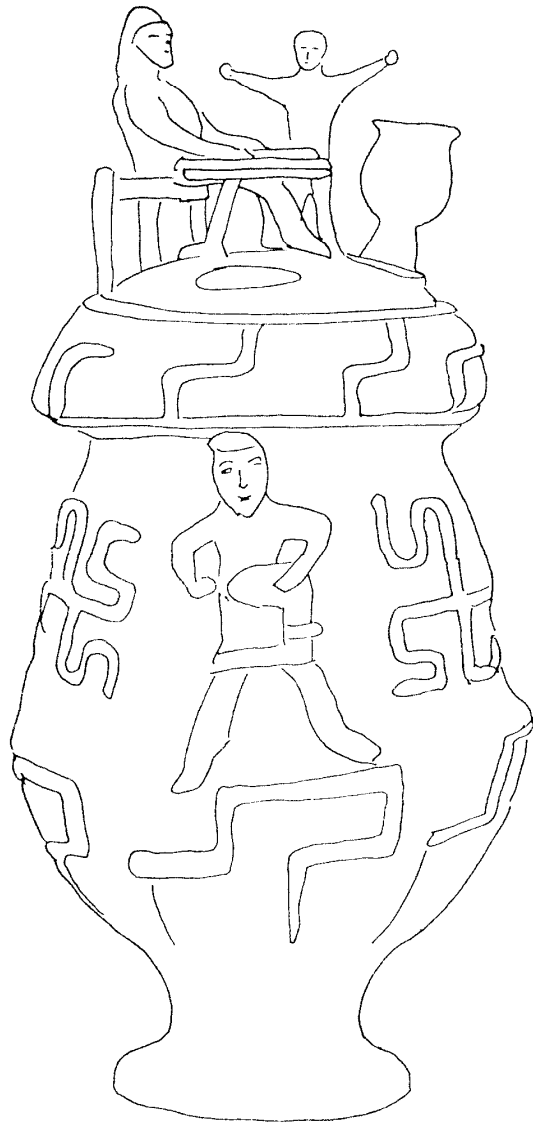
Államszervezetük a városállamok közössége volt. A város építését törvények szabályozták. A városfal helyét szertartásos tevékenységgel jelölték ki, szántották körbe. A kapuzat helyén fölemelték az ekét, mert azon a helyen később is átjárás történt. Két merőleges utat jelöltek ki a város tengelyéül: egy észak-déli és egy kelet-nyugati irányút. A kettő találkozásánál szent kutat ástak. A megépített falat gondosan őrizték, megközelíteni sem volt szabad. A közép-itáliai pásztornépekből formálódó rómaiak fokozatosan hódították meg az etruszk városokat. A rómaiakkal vívott harcaikban a nők is részt vettek. A kisázsiai női harcosok, az amazonok emlékét a görögök is megőrizték és templomaik homlokzatán szoboresoportokban megőrkítették.

Kisáziában a hettiták szerveztek nagy birodalmat a Kr. e. 2. évezred második felében. Könyvtáruk 8 nyelven írt anyaga arról tanúsodik, hogy 8 nép szövetezett a hettita államban. A Kr. e. 2. évezred végén a hettitákat legyőzték. Az egyik kisázsiai államnak, a lüdök királyságának a hagyománya szerint a király egykor éhinség miatt osztotta ketté népét. Azoknak, akiknek el kellett hagyniuk a szülőföldet, Türénosz királyfi lett a vezetője. Hosszú és kalandos tengeri vándorlás után jutottak el az itáliai partokra, ahol letelepedtek. Letelepedésük színhelyén a partok előtt a tengert ma is Tirrén-tengernek nevezik. Összetett hagyományaikban, alkotásaikban jelentős számú kisázsiai, hettita és mezopotámiai műszaki és művészeti örökség is megőrződött.

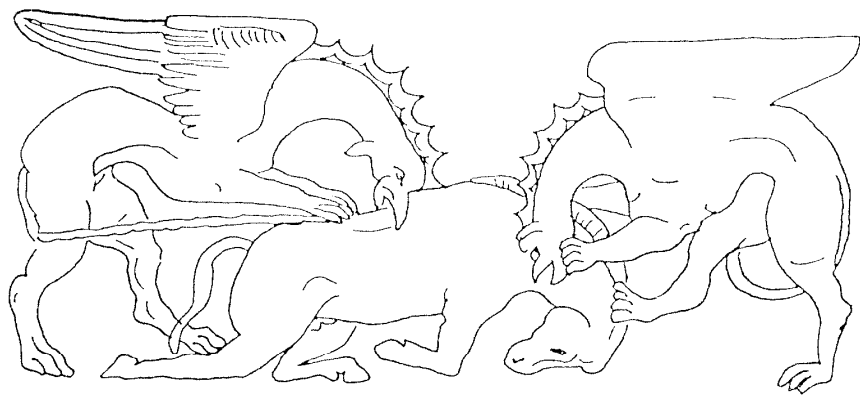

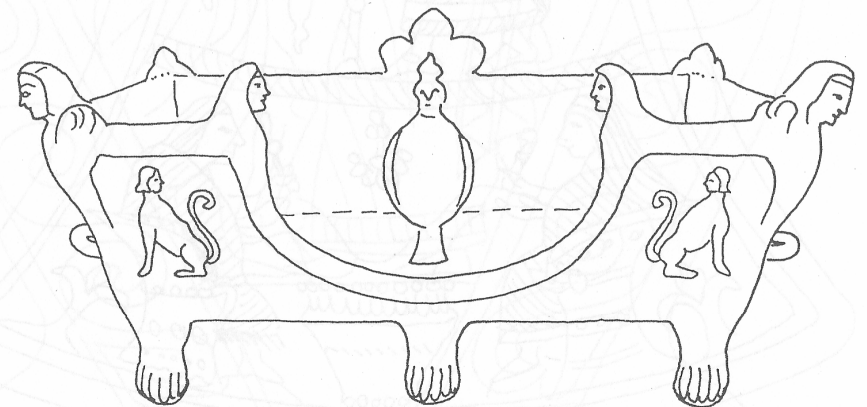
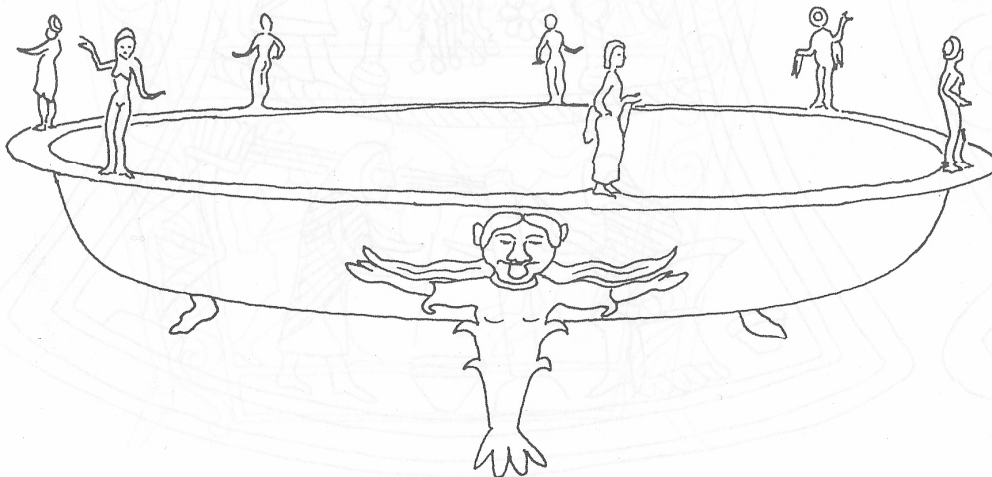
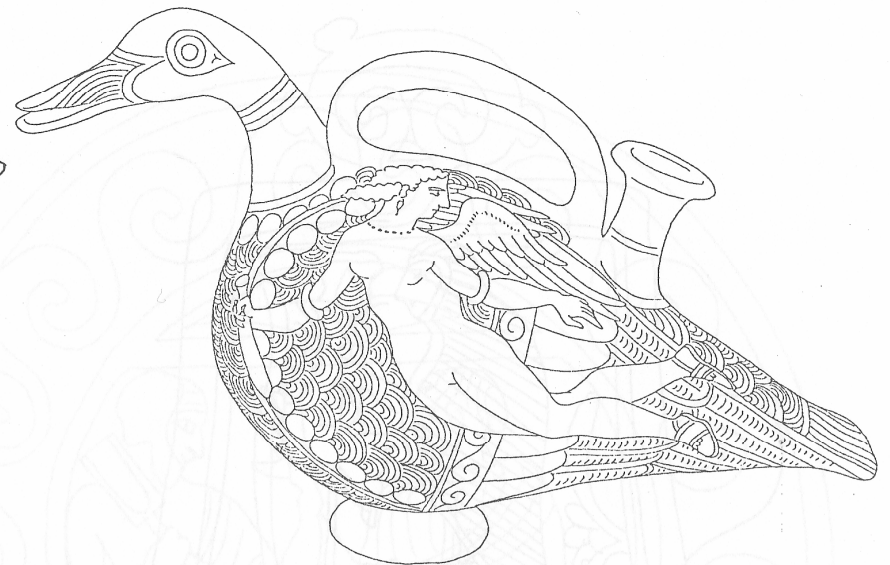
Kerámia művészetük is sokoldalú, gazdag, változatos. Etrúria északon a Garda tóig terjedt és a Pó síkságon fekvő Mantovában is megőriztek etruszk hagyományokat. Az északról itáliai földre érkezett népekkel keveredve alakították ki kerámia-művészetüket. Gorgófejeket éppúgy találunk a díszítő figurák között, mint álarcos mulatságot, lovast és az élet mozzanatait, arcokat és maszkokat, állatfigurákat és kimérrákat, szárnyas oroszlánt és szfinxszet.

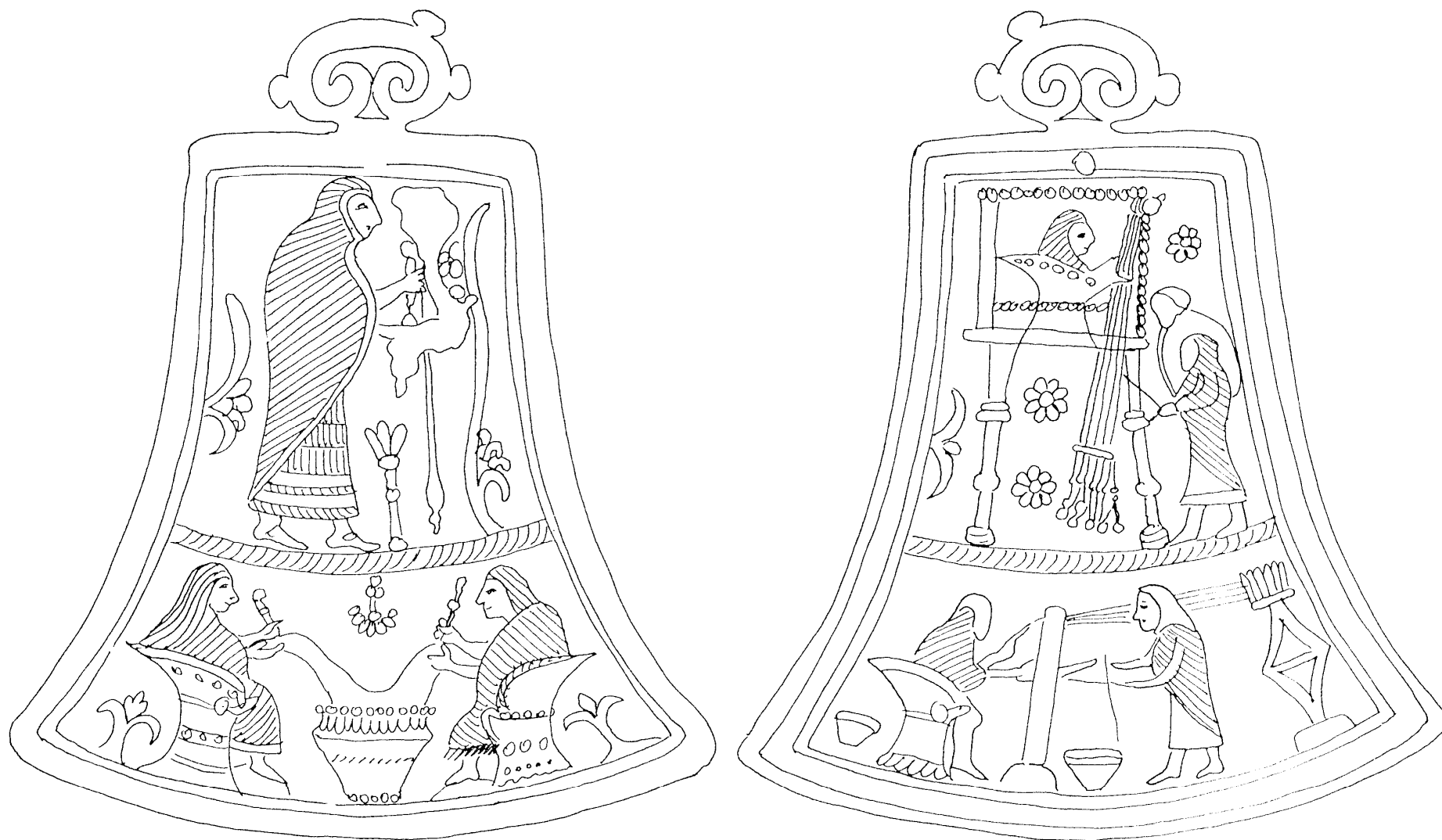
A Bologna környékén talált bika alakú halotti urna, lovassal a hátán, különösen érdekes. Alakja a keleti ivókörtökkel is mutat hasonlóságot, s a rajta álló lovas különösen összetett jelépüvé teszi a kerámiaedényt. Urartu és más keleti országok királyait gyakran ábrázolták bika hátán állva (lásd például egyiknek az ábrázolását a Kaukázusi művészet című füzetünkben). Később pedig a lovast ábrázoló (bronz) akvamanilek hagyománya jött a kisázsiai-kaukázusi térség népeinek hagyományából.

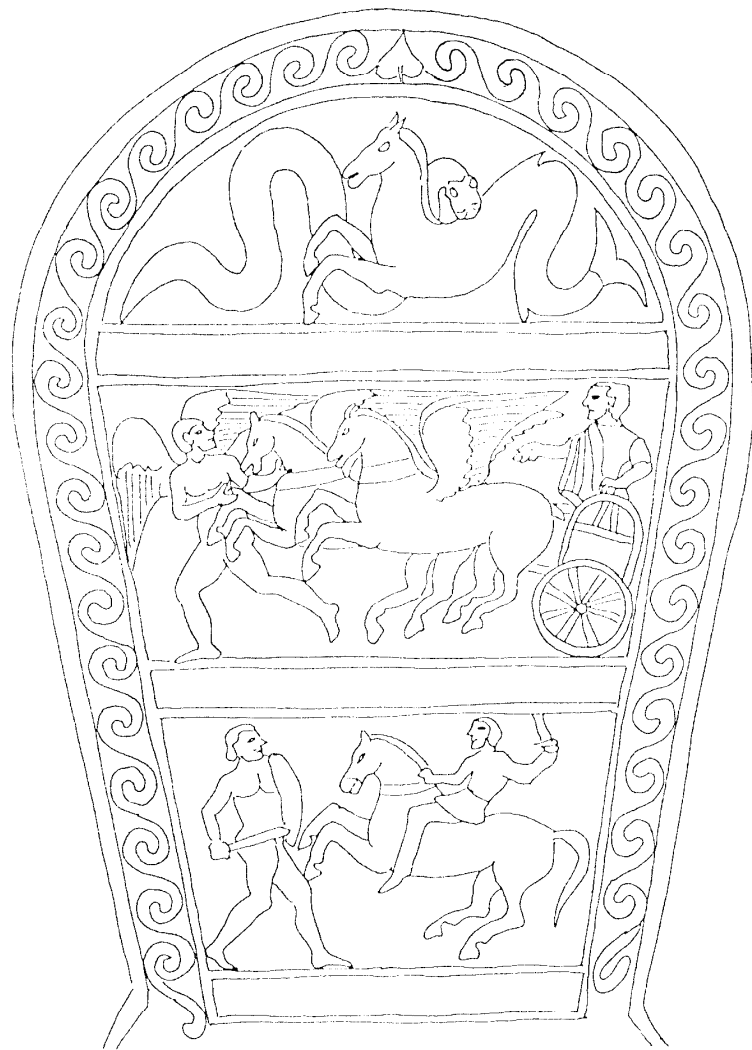
Halottkultuszuk a keleti hagyományokat őrzi. Legfontosabb ezek közül a halomsír. Kőből épített, kupolával boltozott, de a kupolát kívülről földdel és növényzettel fedett sírepítményeik párjait kisázsziában találjuk meg. A kiépített és a túlvilági életre berendezett sírkamra azonban nagyon régi, mezopotámiáig követhető örökség. Az etruszk sírokat szinte külön a halottaknak megépített városokba rendezetten találjuk az élőknek épült városok mellett. Az egyik szarkofágot díszíti ez a két állatküzdelmi jelenet.

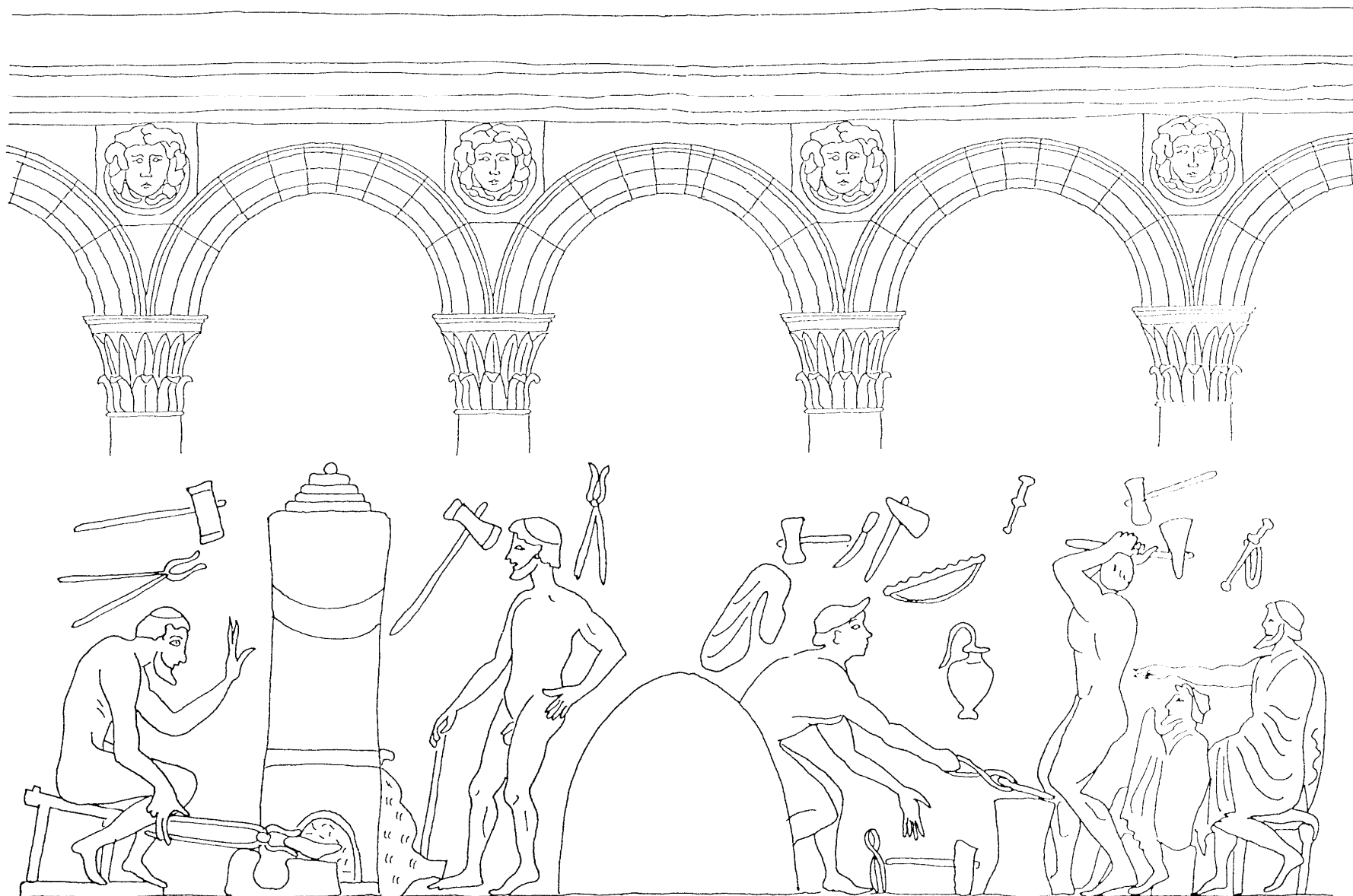
Különös szimbólumokat egyesít a kettős kígyó altestű, szemekkel díszített szárnyakkal is megerősített harcos, aki kardot tart a kezében. A kígyó altest az alvilágot, a szárnyas felsőtest az égi világot jelképezi és hordozójuk e két világ között teremt kapcsolatot. A sírváros építményeiben találták ezeket a különös díszítésű, állatok lábát mintázó lábakon álló tálat is. Harcos pázsztort és nyilazó amazont látunk a túlsó oldali, szemes szárnyakkal díszített madarak mögött, de a kompozíció felénk néző arcot is megjelenít.

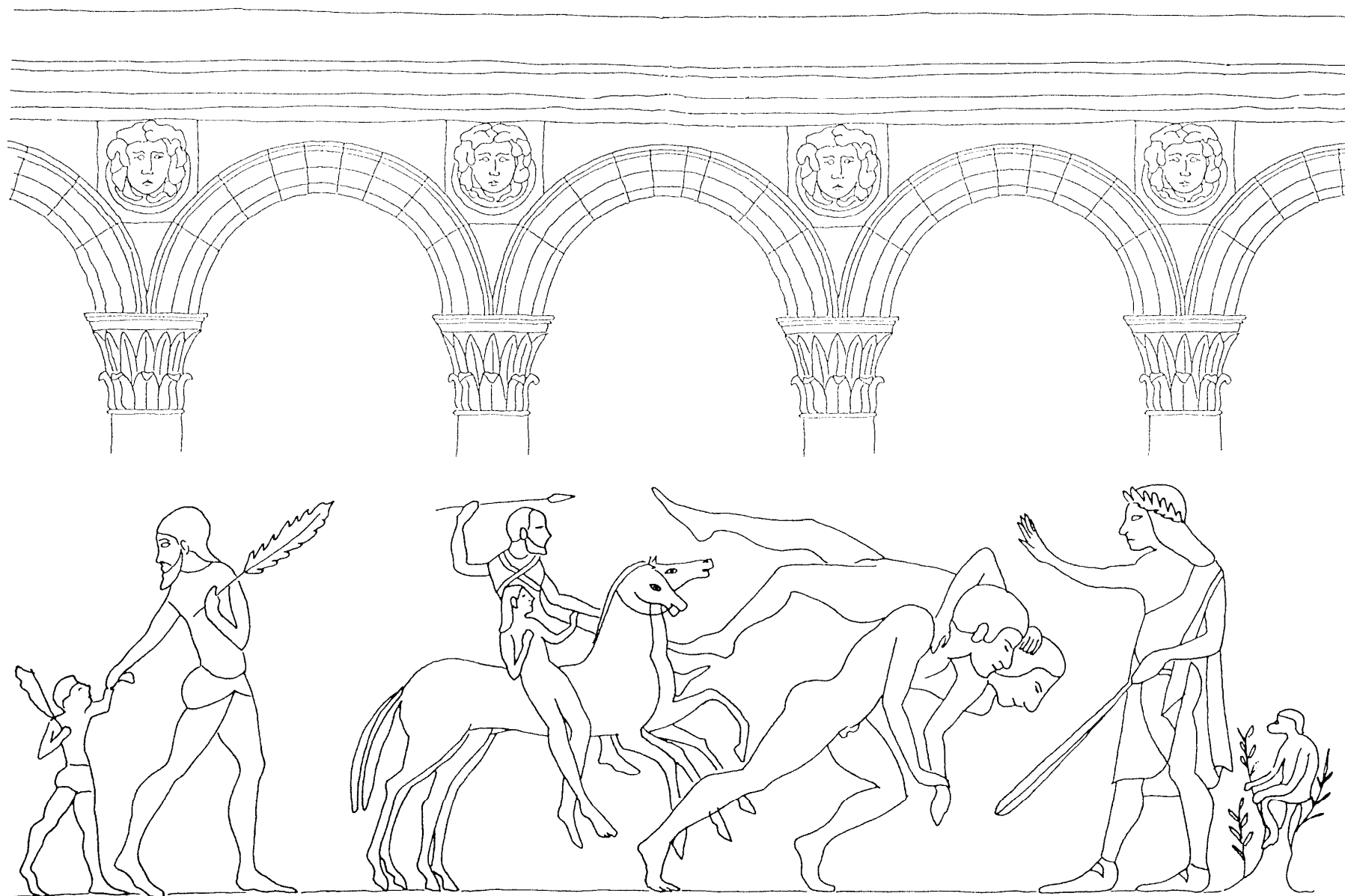
Ha az asszonyok munkáját, a fonást és a szövést szemléljük, az ősi szálanyag szövési technológia jut az eszünkbe. 3 szál egy ige, 10 ige egy pászma, 12 pászma egy vászon. (Lükő Gábor, 1993) A cserépdíszeket Bologna környékén etruszk sírokban találták. A fonást és a szövést is az etruszk városok jólöltözött polgárasszonyai végzik.

Az etruszk sírkövek a római sírköveknek és az északi rúnaköveknek is elődei. Készültek hajósok számára is hajókkal, harcosok számára harci jelenetekkel, akiket egy ősi keleti állatküzdémi jelenet előz meg a felső sorban. A jobb oldali sírkő jelenetén szereplő két tekintélyes ember talán a *Disciplina Etrusca* törvénykönyvről beszélget.

A fejlett fémművesség is kisázsiai eredetű hagyományuk. A Hettita Birodalomban a Kr. e. 14. században már államtitok volt a vasöntése és a vastárgyak készítésének technológiája. Az etruszkok is jelentős vasipart fejlesztettek ki itáliai új hazájukban. A szomszédos Elba-szigeti vasbányákat nagy mértékben kiaknázták. A technológiai lépéseket az etruszkok által is kedvelt korszokon és vázákön megörökítették. Sírkamrák falfestményeiről ismerjük sportjaikat, természet- és életszeretüket, s hétköznapi életüket eseményeit.

Már az etruszk városok építészetében megjelenik a keleti építészetből Nyugat-Euráziába elszármazott boltív. Viaduktok épülnek boltíves szerkezettel. A mérnöki építészetet Róma fölvirágoztatja birodalomszervező munkája során. A nagy távolságokon át vezet szállító völgyhidak mellett a boltív a középületeken is elterjed, elsősorban kapuzatokon, de később már a nagy római színházépítmény, a cirkusz legfőbb díszítőeleme is a boltíves kapu lesz. Legismertebb a Rómában megépült Kolosszeum boltívsora.

Az állatküzdelmi jelenetek ábrázolása Mezopotámiából terjedt el szerte Euráziában és a Kr. e. 2. és 1. évezredben a sztyeppe művészetének egyik fő stílus-eleme is lett. Ugyancsak előázsiai hagyományú, s a szkíta sírokban is gyakran talált fejedelmi aranykiszécs a pektorál, vagy mellleme. Ilyen az arelemezes szemfedő, vagy csak szájfedő is. Az állatküzdelem, a halotti arelemez és más díszítőművészeti alkotás mellett az építészet néhány fontos szerkezeti eleme, mint például a boltív, is elterjedt a Földközi-tenger medencéjében.

Az etruszkoknak legalább az egyik csoportja a fejlett keleti kultúrák műszaki vívmányait hozta Itáliába. Az akkor még elmaradott itáliai földön áldásos műszaki fejlesztéseket végeztek: mocsarakat esapoltak le, kőből városokat építettek, gazdag ipart, fémművességet hoztak létre. Az átriumos házfőforma szintén etruszk eredetű. Ők hozták az égetett mészből és homokból kevert, vízzel reakcióképesé tette téglakötőanyagot, a mészhabarcot.

Az etruszkok a szomszédos itáliai törzsekkel versenyezve fejlődtek azzá a virágzó etruszk városi szövetséggé, amely a korai Rómának három királyt is adott a Kr. e. 6. és 5. században. Végül azonban az etruszk városok szövetsége alulmaradt a latin törzsekkel s az e törzsek vezetésével formálódó római állammal vívott harcban, de az etruszkok tudása, munkája beépült a Római Birodalom műveltségébe.

A maig fennálló építmények közül a város csatornarendszerének a gerincét adó Cloaca Maximát a közel 40 évig Rómában uralkodó etruszk király, Tarquinius Priscus építtette a Kr. e. 6. században.

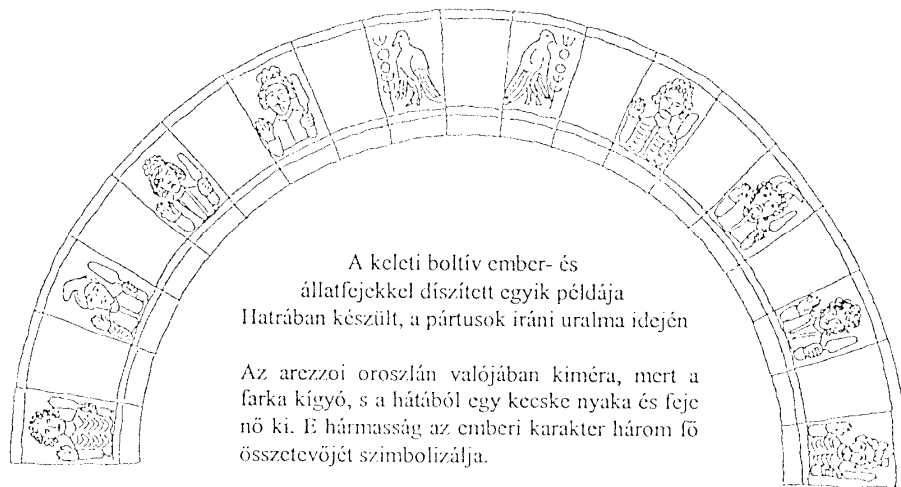

Később még két etruszk királya volt Rómának. Az etruszk törvénykönyv, a *Disciplina Etrusca*, később, a római korban is jelentős ismeretgyűjtemény maradt.

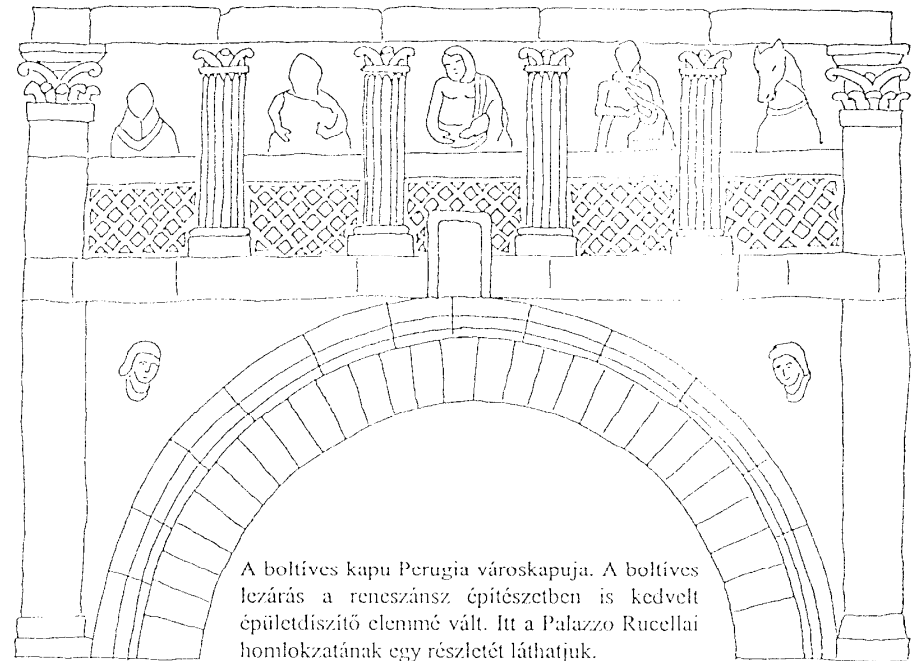
Tarquinius Priscus etruszk családokat is beválasztott a római patriciusok közé. Ilyen család volt Oktáviánuszé is, aki később Augustusz néven Róma első császára lett. Egy másik, már a római világból ismert, de etruszk eredetű személyiség volt Mecénás, Augustusz császár barátja, aki az etruszk származású költőket, például Vergiliuszt, Ovidiuszt is támogatta. Római kori elődje ő a később is, ma is élő nemes hagyományoknak, a művészetpártolásnak, amit a Medici hercegek is folytattak a 14. - 15. században.

A kedvelt etruszk iparok közé tartozott a kerámiapár is, bár lehetséges, hogy a kerámiák egy része kereskedelmi iparcikként került az etruszk városokba a görög alapítású Dél-itáliai városokból vastárgyak ellenértékeként. A vasat a Kr. sz. előtti 2. évezredben Kisázsziában fedezték fel. Hosszú ideig stratégiai fém volt és államtitok a vas előállításának technológiája a Hettita Birodalomban. A szintén Kisázsziából, Lüdiából származó etruszkok a Kr. e. 2. évezred végén magukkal hozták a vaskészítés technológiáját. Populonia városában az Elba szigetén bányásztak ércet dolgozták föl és ellátták vastárgyakkal az egész félszigetet. Az etruszkok után Itáliába telepedett görögökkel is élénk volt a kereskedelmi kapcsolatuk. Ezen a tálon Héraklész bírkózik a nagy tengeri kígyószzerű lényel, a Hidrával. Mindketten fölkerültek az északi égbolt csillagképei közé.

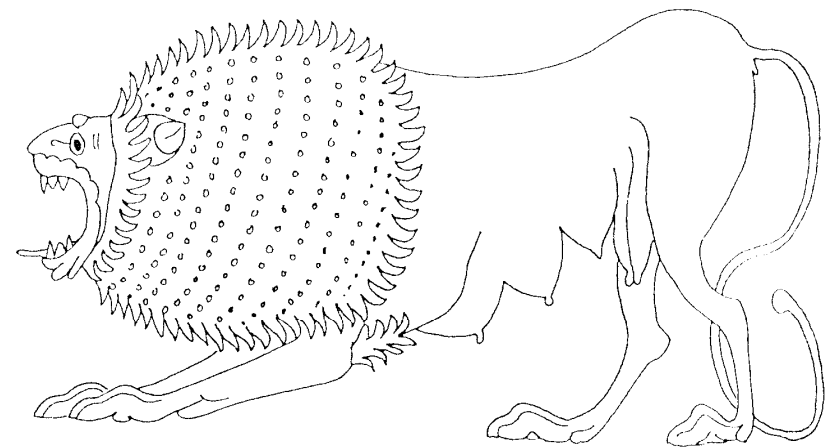
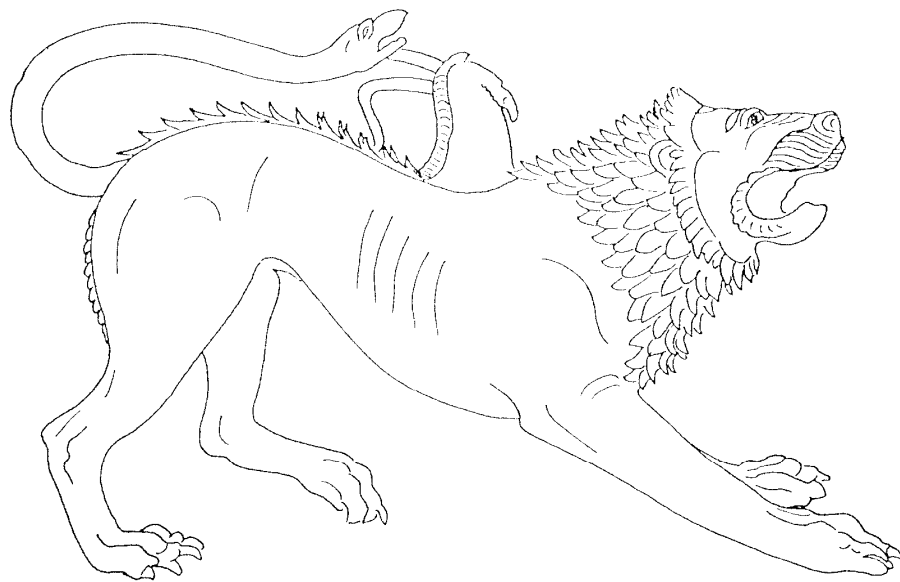

A keleti boltív ember- és állatfejekkel díszített egyik példája Hatrában készült, a pártusok iráni uralma idején

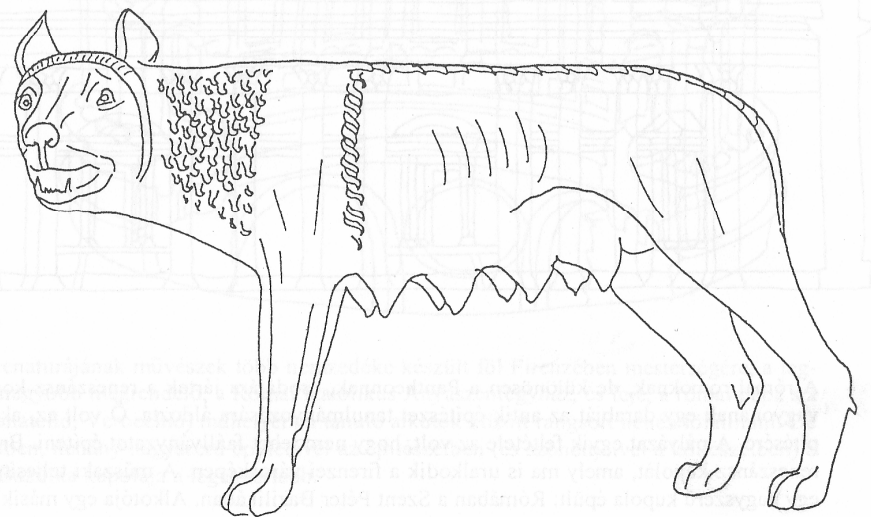
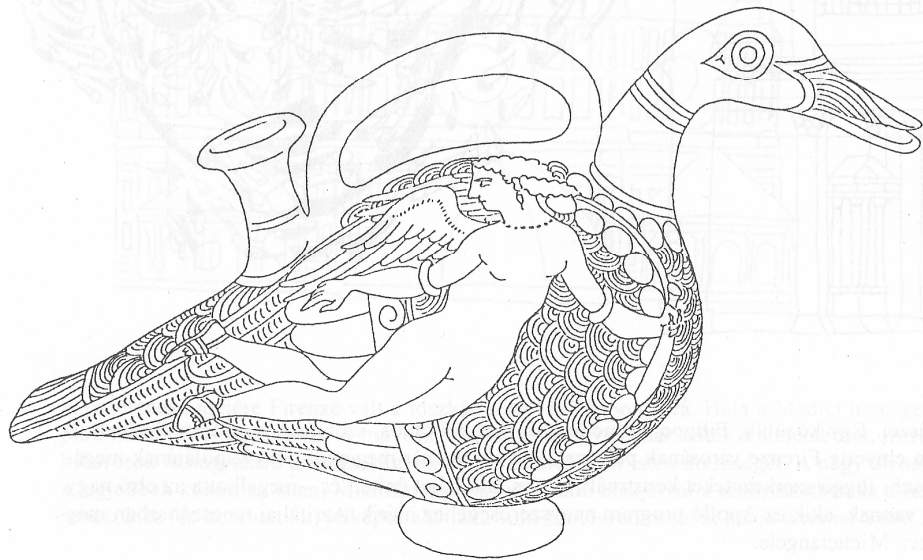
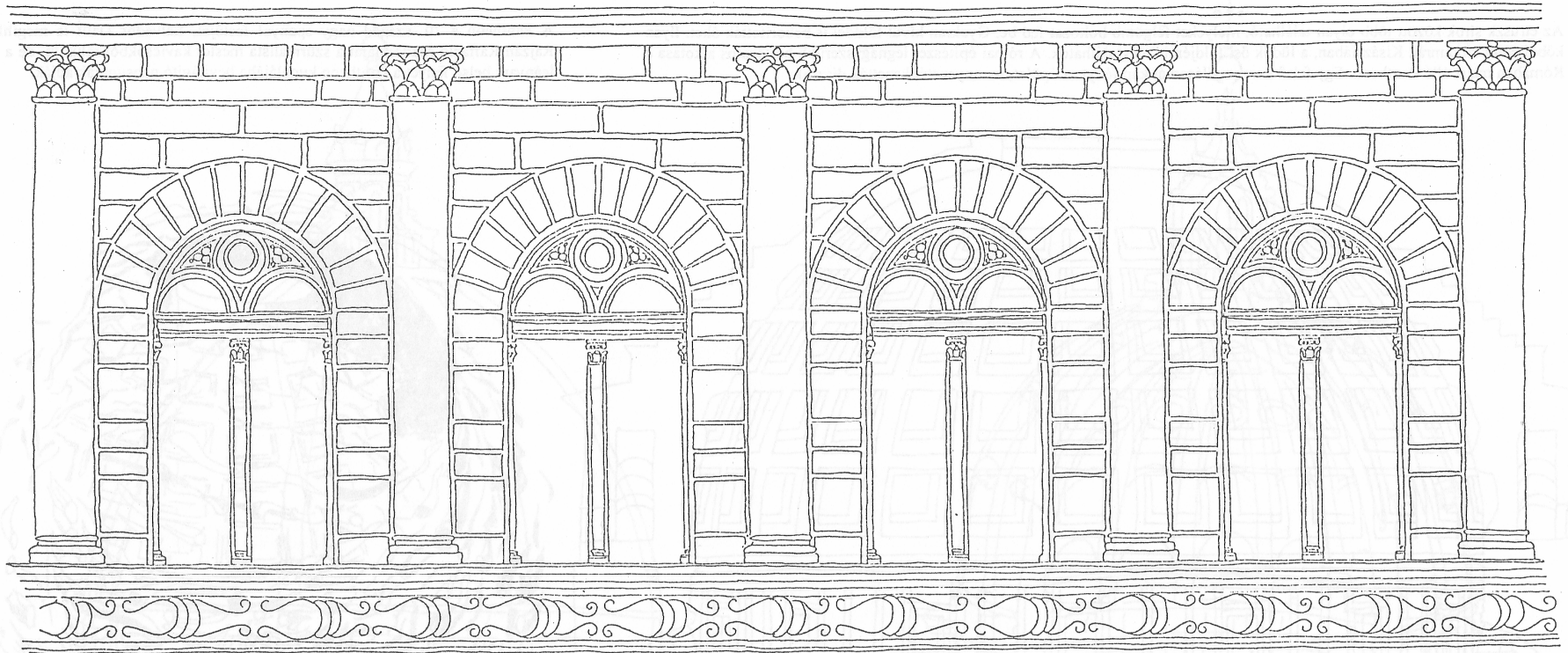
Az arezzoi oroszlán valójában kiméra, mert a farka kígyó, s a hátából egy kecske nyaka és feje nő ki. E hármasság az emberi karakter három fő összetevőjét szimbolizálja.

A boltíves kapu Perugia városkapuja. A boltíves lezárás a reneszánsz építészetben is kedvelt épületdíszítő elemmé vált. Itt a Palazzo Rucellai homlokzatának egy részletét láthatjuk.

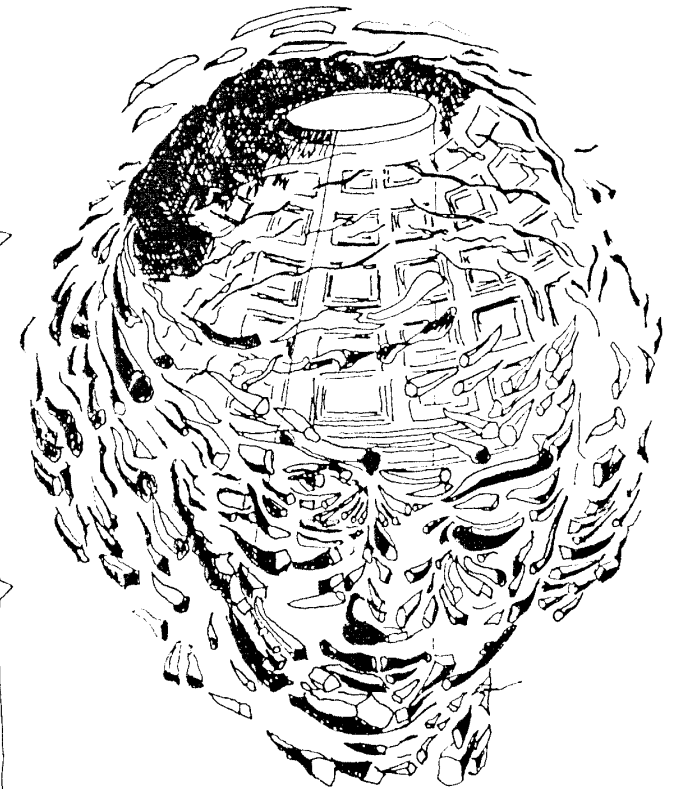
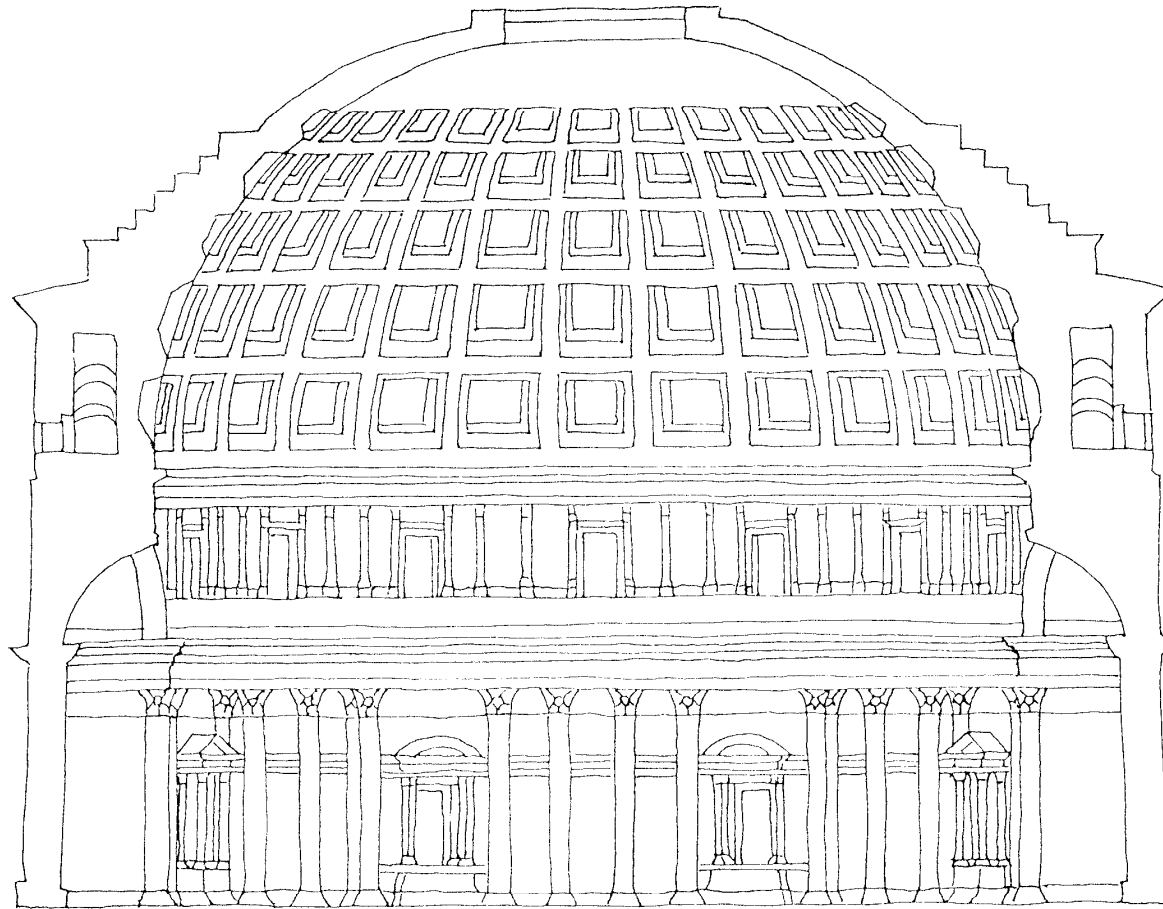

Az itáliai bronzöntés művészetét az etruszkok alapították meg. Néhány kimagasló művészeti alkotásuk átvészelte az évezredeket. Egyik ilyen mestermű az arezzói oroszlán, a másik a capitoliumi anyafarkas, melyhez később, már a reneszánsz idején, Pollaiuolo készítette el a két római városalapítónak, Romulusznak és Rémusznak a gyermeksobrát.

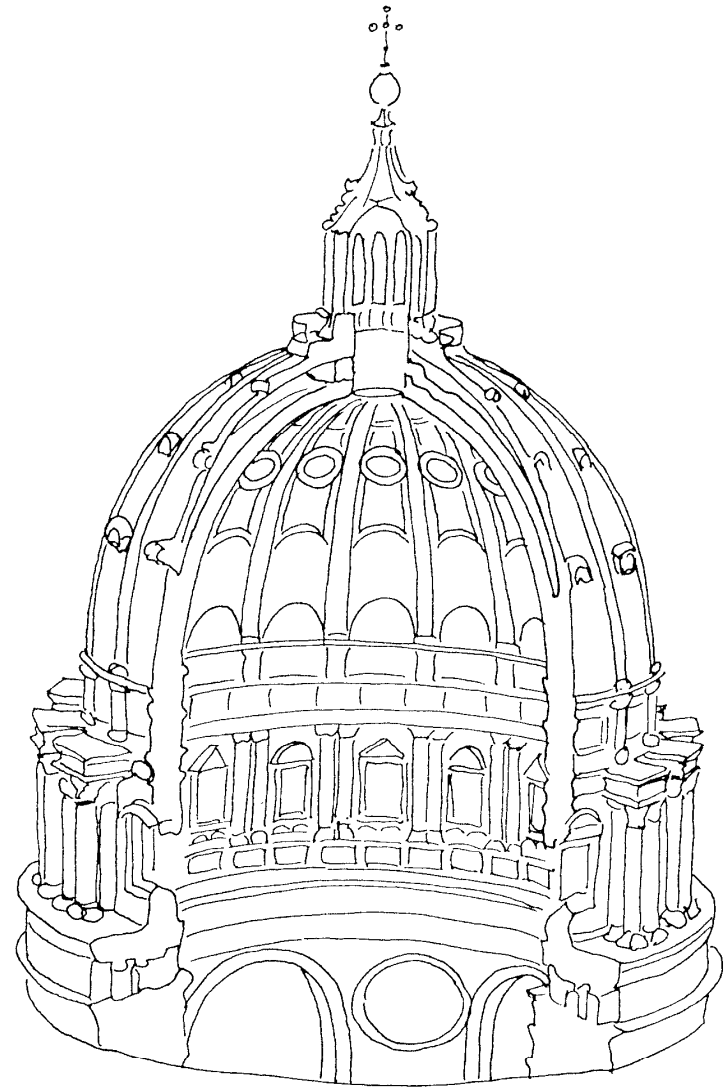
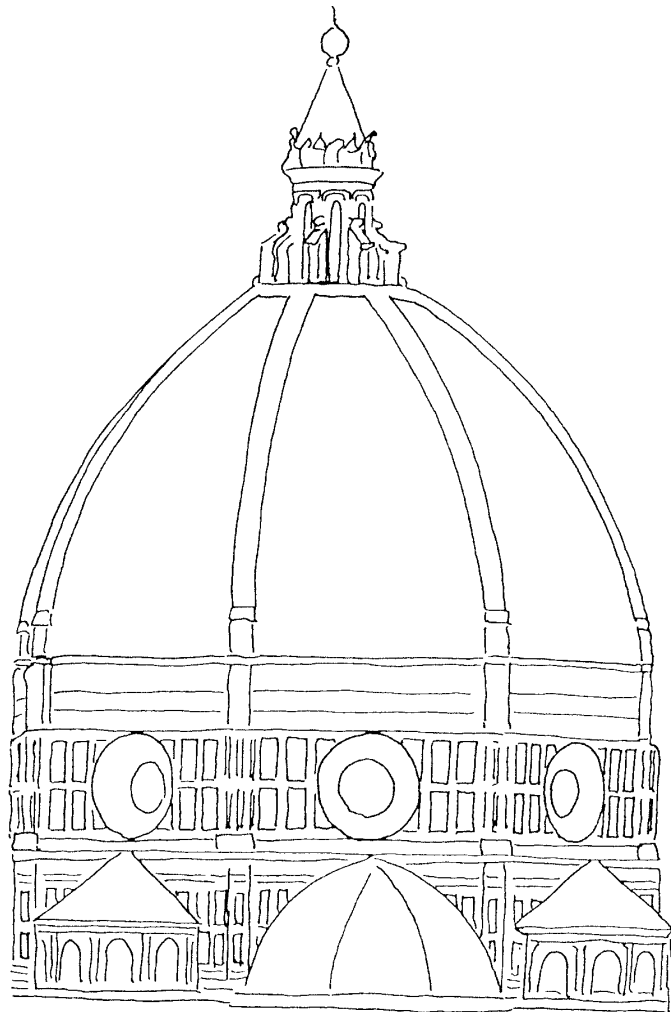

Az etruszk sírok között több olyan található, melyeket félgömb boltozat fed be. Gyakran kívül földdel is beborították őket. Ilyen kőből épült sírkamrák Kisázsziában, a ludók ősi földjén is megtalálhatók. A római építészet legnagyobb boltozatos alkotása a Rómában ma is álló Pantheon. Egy felső kerek nyíláson át kap fényt az épület, mennyezetét kazetták díszítik.

A Pantheon a 20. század nagy spanyol festőjét, Salvador Dalit is megihlette. Rajzán Raffaello Madonnáját a szürrealista mester kavicsokból rakja ki, de a szép leányarc belsejét a Pantheon kupolájába bevilágító napsugarak adják.

A római romoknak, de különösen a Pantheonnak, csodájára jártak a reneszánsz kor építészei. Egy közülük, Filippo Brunelleschi, firenzei ötvös, szobrász és építész életének és vagyonának egy darabját az antik építészet tanulmányozására áldozta. Ő volt az, aki aztán elnyerte Firenze városának pályázatát az akkor már megépült dóm kupolájának megépítésére. A pályázat egyik feltétele az volt, hogy nem lehet faállványzatot építeni. Brunelleschi függő szerkezeteket konstruált, kettős falú héjat épített és megalkotta az első nagy reneszánsz kupolát, amely ma is uralkodik a firenzei városképen. A műszaki teljesítményt vannak, akik az Apolló program nagyszerűségéhez mérik. Az itáliai reneszánszban még egy nagyszerű kupola épült: Rómában a Szent Péter Bazilikában. Alkotója egy másik firenzei: Michelangelo.

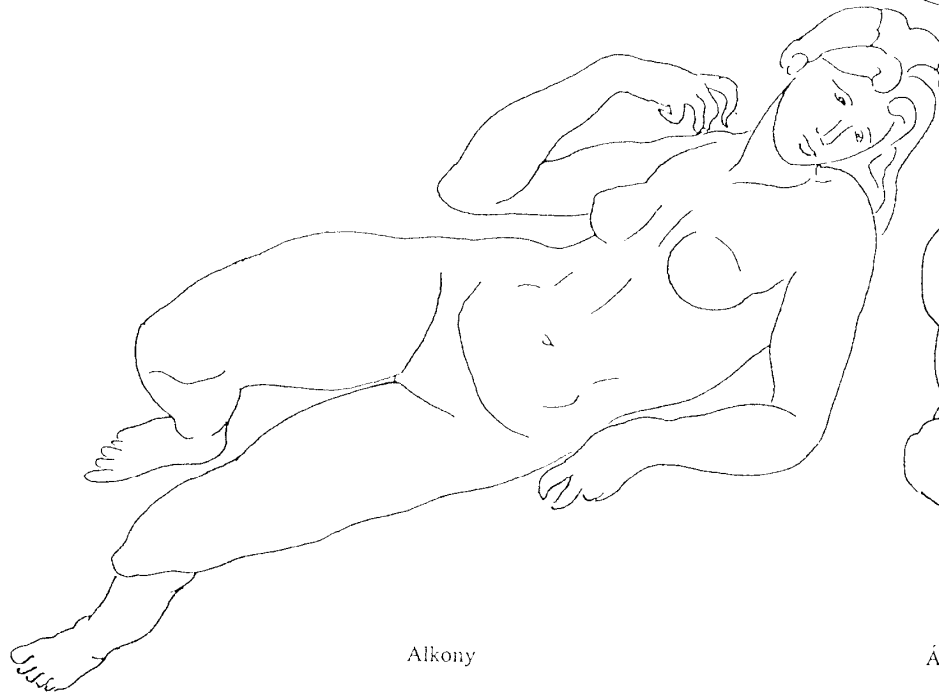

A reneszánsz idejére Firenze vált a toszkánai élet középpontjává. Hála a Medici hercegek mecénaturájának művészek több nemzedéke készült föl Firenzében mesterségére, a legjobb mesterek irányításával. A művész-nemzedékek egymásnak adták a stafétabotot, mert a legnagyobb megrendelő, a Római Katolikus Anyaszentegyház, és feje, a római pápa s a bíborosok is nagyszerű alkotásokkal akarták megörökíteni Isten dicsőségét. A nagy alkotók (Donatelló, Verocchió) műhelyében tanuló alkotók között rangsort nehéz fölláítani. De a legjobbak között az isteni Michelangelo az, aki titáni alakjaival a szobrászatban és a festészetben, néhány nagyszerű épületével az építészetben (és szonettjeivel a költészetben) a reneszánsz (és korabarokk) jelképes alakjává vált. Építészeti munkái közül a római Szent Péter Bazilika kupolája a legismertebb.

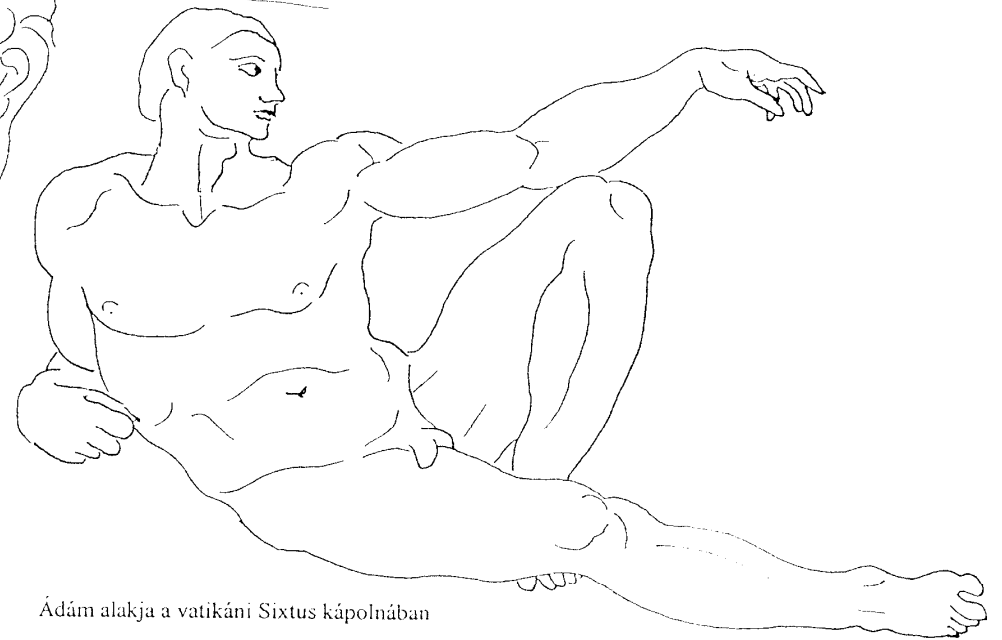
A Római Birodalom meggyengülése, majd összeomlása után Itália városállamokra tagolódott. Tartományi nevén Toszkána az, amelyben az etruszk hagyományok mintegy ismét föltámadtak és Firenze központtal a reneszánsz fölvirágzást adták Európának. A halhatatlan emlékü Michelangelo talán az a művész, aki örök időkre emlékeztetesse tette számunkra az etruszk művészetet. Nemcsak az építészetben, hanem a szobrászatban is folytatta az akkor már 2500 éves etruszk hagyományokat. Ennek legszebb példája az a szoborcsoport, amelyből Budapesten is legalább félszáz található a mileneumi főváros építészetének alkotásain. A Medici hercegek síremléke ez a nagyszerű alkotás. Michelangelo a központi személytől jobbra és balra elhelyezkedő férfi- és nőalakban etruszk síremlékek szereplőit keltette életre s az ő Hajnal és Alkony, Nappal és Éjszaka allegorikus szobrait láthatjuk viszont díszes ablakpárkányokon a neoreneszánsz épületeken, Budapesten és szerte Európában.

Házaspár síremléke Cerveteriből.

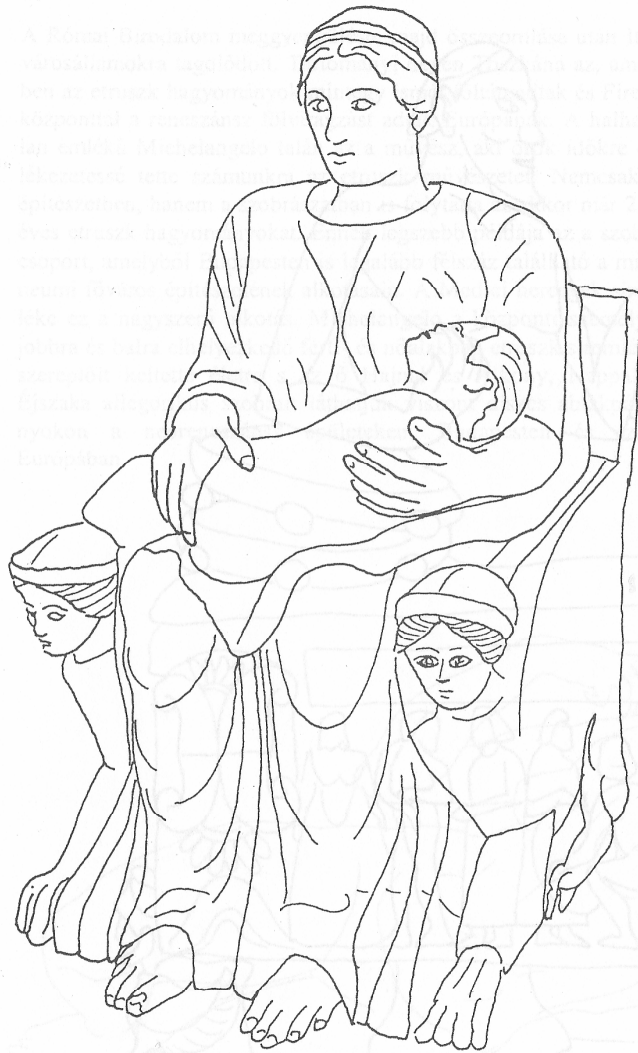

Alkony

Ádám alakja a vatikáni Sixtus kápolnában

Ahogy a pihenő emberalakok a Medici sírelékeken, úgy a halott fiát az ölében tartó szomorú anya témája is gyökerezhet régi toszkánai hagyományban. Erre utal az a két szobor, amelyet itt bemutatunk: a Mater Mattuta és a Piéta. A szfinx-karfájú trónuson ülő anya és Michelangelo Piétájának Madonna alakja fejedelmasszony: s mindketten érzetik a halálon túli találkozást azokkal, akik egy időre eltávoztak körünkből.

Irodalom:

- [1] Artner T. (1979): *Az ókor művészete*. Móra, Budapest; [2] Bakay K. (1997, 1998): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II.* Miskolc; [3] Beke L. (1987): *Műalkotások elemzése*. Tankönyvkiadó, Budapest; [4] Bérczi Sz., Bérczi K., Bérczi Zs., Kabai S. (2003): *Coloring Booklet Series about the Arts of Central Eurasia with Rich Heritage of Ethnomathematical Ornamental Arts. Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 231-239.; [5] Castiglione L. (1971): *Római művészet*. Corvina, Budapest; [6] Götz L. (1995): *Keleten két a Nap*. Püski, Budapest; [7] Hajnóczy Gy. (1973): *Az építészet története. Ókor*. Tankönyvkiadó, Budapest; [8] Hood, S. (1978): *The Arts in Prehistoric Greece*. Penguin, Harmondsworth; [9] Huszka J. (1930): *A magyar turáni ornamentika története*. Pátria, Budapest; [10] Huyghes, R. (1971): *Formes et Forces*. Flammarion, Paris; [11] Kenediné Szántó L. (1977): *Az etruszkok nyomában*. Corvina, Budapest; [12] László Gy. (1974): *A népvándorlások művészete Magyarországon*. Corvina, Budapest; [13] Lükő G. (1993): Az ige, a magyar ige. *Zöldövezet*, 2. szám. 48. old.; [14] Pogány F. (1965): *Szobrászat és festészet az építőművészetben*. Műszaki, Budapest; [15] Pogány F. (1971): *Firenze*. Corvina, Budapest; [16] Pogány F. (1967): *Róma*. Corvina, Budapest; [17] Pogány F. (1973, 1975): *Itália építésze. I. II.* Corvina, Budapest; [18] Vayer L. (1982): *Az itáliai reneszánsz művészete*. Corvina, Budapest; [19] Vickers, M. (1985): *A római világ*. Helikon, Budapest; [20] Warren, P. (1989): *Az égei civilizációk*. Helikon, Budapest;

**AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK
SOROZATBAN MEGJELENT (2004 májusáig)**

1. HONFOGLALÁS KORI KIFESTŐ - 1996
2. ROMÁNKORI TEMPLOMKAPUK - 1998
3. SZENT LÁSZLÓ KIFESTŐ - 1999
4. SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEZETE - 2000
5. KELTA KIFESTŐ - 2000
6. VIKING KIFESTŐ - 2000
7. SZKÍTA KIFESTŐ - 2001
8. KAZETTÁS MENNYEZETEK - 2002
9. JAPÁN, A FELKELŐ NAP ORSZÁGA - 2002
10. 1000 ÉVES MAGYARORSZÁG - 2002
11. IRÁNI KIFESTŐ - 2003
12. KAUKÁZUSI MŰVÉSZET - 2003
13. KÖZÉP ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003
14. A HUNOK MŰVÉSZETE - 2004
15. ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET - 2004
16. AZ ÖRMÉNYEK BIBLIA-MŰVÉSZETE - 2004
17. ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET

**AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZAT
ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET CÍMŰ KIFESTŐKÖTETÉT**
kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete
és az UNICONSTANT. Budapest, Püspökladány

ETRUSZK, RÓMAI ÉS TOSZKÁNAI MŰVÉSZET ISBN 963 86401 4 6
Bérczi Szaniszló, Budapest, 2004

Ezt a munkámat Majtényi Béla és
Pogány Frigyes emlékének ajánlom

Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik
valamilyen formában segítettek az Eurázsiai Művészetek
kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bánsági
Tamás, Bánsági Mária, Bérczi Alajos, Bérczi István,
Bérczi Katalin, Bérczi Zsófia, Bíró Mária, Cseh Vilmos,
Czene Valéria, Dankó László, Deák Dézsi Demjen Ilona,
Deák Gyula, Detre Csaba, Dobos László,
Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gulyás Balázs, Gulyás
Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ulrich,
Kiszel Vilmos, Koleszovay Katalin, Lombay Kamilla,
Lukács Béla, Magyar Györgyi, Magyar Jolán,
Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Muzsly István,
Nagy Dénes, Nyers Csaba, Ogawa Tohru, Pap Gábor,
Péter Júlia, Péter Borbála, Sára Endréné, Szabó László,
Szili István, Takahito Mikasa hg., Takaki Ryuji, Tóth
Albert, Tordai Magdolna, Veszelszky Endréné

